

ÖREBRO

Skolfam

Social investering i samverkan mellan Förvaltning förskola och skola, Socialförvaltningen och Vuxenutbildnings-, arbetsmarknads- och gymnasieförvaltningen.

Sammanfattning

Forskning visar att familjehemsplacerade barn lämnar skolan med betydligt sämre betyg och i lägre grad behöriga till gymnasieskolan än sina jämnåriga. Det i sin tur resulterar i kraftig förhöjda risker för fysisk och psykisk ohälsa, missbruk, kriminalitet och arbetslöshet. En stor del av de familjehemsplacerade har också ett flöde mellan placeringar i familjehem och på HVB, vilket leder till bristande kontinuitet under uppväxten och ytterligare svårigheter att prestera i skolan. Placerade barns skolgång behöver därför stärkas för att öka deras förutsättningar till goda framtidsutsikter. Då vi som kommun dessutom har ett extra ansvar för dessa barn, i och med att vi åtog oss föräldraansvaret i samband med att de blev omhändertagna, bör vi göra vårt yttersta för att skapa de bästa förutsättningarna för att de ska lyckas. För det krävs en välutvecklad samverkan mellan skolan och socialtjänsten.

För att komma till rätta med ovan beskrivna utmaning ska den manualbaserade arbetsmodellen Skolfam användas. Modellen syftar till att förbättra familjehemsplacerade barns måluppfyllelse i skolan genom att skapa förbättrade förutsättningar. Med hjälp av ett team bestående av psykolog och specialpedagog genomförs en individuell kartläggning i samverkan med barnets och familjens barn- och familjehemssekreterare. Kartläggningen genomförs med hjälp av normerande tester och bedömningsinstrument av elevens förutsättningar att klara skolan. Fokus ligger på styrkor och svagheter i svenska och matematik, men även relationen mellan elev och lärare, elevens intellektuella begåvning, kognitiva, sociala och praktiska färdigheter samt känslomässiga status ingår också. Utifrån kartläggningen tas en plan fram för hur barnet ska uppnå måluppfyllelse och gymnasiebehörighet.

Skolfam förväntas bidra till att fler familjehemsplacerade barn ges förbättrade förutsättningar att klara sin skolgång, uppnå måluppfyllelsen, bli behöriga till gymnasieskolan och påbörja ett nationellt program. Satsningen förväntas också bidra till att färre familjehemsplacerade barn behöver omplaceras från familjehem till HVB, blir beroende av stöd från socialtjänstens öppenvård och blir beroende av försörjningsstöd. Den kvantitativa målsättningen är att 80 procent av de familjehemsplacerade barnen som inkluderas i Skolfam ska uppnå gymnasiebehörighet och att lika stor andel undviker omplacering till HVB. Målsättningen är att satsningen även bidrar till förbättrad samverkan mellan skolan och socialtjänsten. Satsningen pågår mellan under tre år, med start våren 2016.

Bakgrund och problemformulering

Både svenska och internationella studier visar att barn som är familjehemsplacerade lämnar skolan med betydligt sämre betyg än sina jämnåriga. Forskning från Storbritannien visar att hälften av alla placerade ungdomar är arbetslösa ett år efter att de lämnat placeringen och mer än en tredjedel av de unga som är hemlösa och 23 procent av de vuxna som sitter i fängelse har en placeringsbakgrund.¹

¹ www.skolfam.se

Svenska studier visar att barn som växer upp i familjehem löper kraftigt förhöjda risker att endast uppnå en låg utbildningsnivå, drabbas av allvarlig psykisk ohälsa, tonårsföräldraskap, suicid och suicidförsök, missbruk, kriminalitet, långvariga försörjningsproblem samt att förlora sina föräldrar innan de själva blivit vuxna. Den brittiska forskaren Sonia Jackson presenterar fem möjliga faktorer som förklarar vägen till skolmisslyckande för placerade barn:

1. Erfarenheter och upplevelser före placeringen
Majoriteten av barn i långvarig vård kommer från kraftigt socialt missgynnade familjer, där energin har gått till att helt enkelt hålla sig flytande. Redan långt före skolstarten har barnen lärt sig att lärande inte uppmuntras, att vuxna är inkonsekventa och ohjälpsamma och att det är säkrare att inte visa sina behov eller be om hjälp.
2. Låg självkänsla
Barn som har blivit omhändertagna har lärt sig att det inte går att lita på vuxna och att ingen är intresserad av dem och deras framsteg. Försök att göra bra ifrån sig och göra de vuxna nöjda är dömda att misslyckas. Den enda strategin är att inte ens försöka, eller att få uppmärksamhet genom störande beteende. Misslyckandena i skolan bidrar till barnens dåliga självbild och förstärker deras bild av att det är hopplöst att försöka lära sig eller prestera något – känslor som ofta yttrar sig som tristess, rastlöshet och passivitet. Mycket tyder på att dessa barn underskattar sin egen förmåga.
3. Avbrott i skolgången
Det finns bevis för att en skolgång med många avbrott och skolbyten är orsaker till låga skolprestationer. Byten leder till kunskapsluckor och dessa får ofta en kumulativ effekt. Omplaceringar av barn i samhällsvård görs ofta utan hänsyn till de utbildningsmässiga biverkningarna.
4. Bristande kontinuitet
Många barn och ungdomar som har varit placerade uttrycker en känsla av att ingen bryr sig om dem. Även om enskilda socialsekreterare eller familjehemsföräldrar bryr sig, upplever barnen att ingen kommer att engagera sig i dem som individer under hela livet. De flesta placerade barn har ingen som följer dem konsekvent under skolgången, och många kommer att uppleva flera byten av socialsekreterare och familjehem.
5. Låga förväntningar
Lärare förväntar sig inte att placerade barn ska vara ambitiösa eller begåvade. Inte sällan är skolan mer benägen att ha överseende med låga resultat än att ge eleverna extra stöd. Från andra studier av utsatta grupper vet vi att effekten av låg lärarförväntan på goda skolresultat är förödande.²

Risikfaktorer kan kompenseras av en rad skyddande faktorer, en av de viktigaste är utbildning. Att säkerställa att varje placerat barn får en god skolgång utifrån sina individuella förutsättningar för lärande är en kraftfull åtgärd för att bryta negativa mönster. Skola och utbildning som vägen ut ur utsatthet är ett återkommande resultat i forskning om utsatta barns långsiktiga utveckling. Skolprestationen är också, till skillnad från många andra omständigheter, en faktor som går att påverka.

² www.skolfam.se

Skolan ska inom sin verksamhet individualisera och möta elevernas behov av anpassade lösningar, men eleverna i skolan är en heterogen grupp med stor variation av problematik, funktionsnedsättning, ålder, behov av stöd och insatser. Det ställer stora krav på kompetens, vilket i sig också förutsätter samarbete, samordning och samverkan. När det gäller barn och unga med sammansatt problematik kan skolans arbete med att möta dessa elevernas behov av extra stöd försvåras om det också saknas en god bild av barnets tidigare skolsituation och vilka kontaktytor som finns runt barnet. För placerade barn och unga saknas ofta dessa delar, liksom bristande kontaktvägar som kan användas för att få reda på barnets behov och eventuella tidigare stödinsatser. Det finns därför behov av att få tydlig information om vad de står inför, vad de ska göra och vem/vilka som skolan ska ha kontakten med. Både när det gäller hur det har varit tidigare men också i det vidare arbetet. Det förutsätter ett tätt samarbete mellan skolan, socialsekreterarna och den aktuella placeringen.

Beskrivning av nuläge i Örebro kommun

Under 2014 fanns totalt 146 barn födda 1999-2007 placerade av Örebro kommun i stadigvarande familjehem eller på HVB (hem för vård och boende). I tabellen nedan anges Socialförvaltningens totala kostnader för 2014, inkl. OH enligt kostnad per brukare.

Typ av placering	Antal barn SoL	Antal barn LVU	Antal barn tot.	Kostnad, mnkr
Stadigvarande Familjehem	54	42	96	41
HVB	14	8	22	19
Ensamkom. i FH el HVB	28	0	28	Migr.verket
Totalt	96	50	146	60
Antal unika grundskolebarn (Födelseår 1999-2007), med placering under 2014.				
Socialförvaltningens totala kostnader 2014, inkl. OH enligt KPB (kostnad per brukare) (ej Försörjningsstöd).				

Tabellen nedan visar antalet barn mellan 7-15 år som var familjehemsplacerade av Örebro kommun i Örebro kommun respektive familjehemsplacerade av Örebro kommun i länet under åren 2011-2014.

Typ av placering	2011	2012	2013	2014
Stadigvarande familjehem i Örebro kommun	55	53	50	51
- varav egna	50	44	43	45
- varav konsulentstödda	6	10	7	6
Stadigvarande familjehem i region Örebro län	19	17	22	18
- varav egna	19	17	21	16
- varav konsulentstödda	0	0	1	2
Totalt	74	70	72	69

Fördelningen mellan flickor och pojkar är jämn. Det finns ingen geografisk avgränsning var dessa barn går i skolan, utan de finns utspridda över hela kommunen. Nedan visas åldersfördelningen för de familjehemsplacerade under år 2014, grupperat efter låg-, mellan och högstadiet. Att antalet placerade barn ökar med åldern beror helt enkelt på att det med tiden tillkommer placeringar av barn utöver de som redan är det sedan yngre år.

Ålder	Antal
7-9 år	15
10-12 år	21
13-15 år	33
Totalt	69

Runt sju procent av eleverna i Örebro kommun är överåriga när de lämnar årskurs 9. Av de familjehemsplacerade är den andelen troligtvis betydligt högre, inte minst på grund av de skolbyten som en placering kan innebära. Studier i ämnet visar entydigt att familjehemsplacerade barn löper större risk för att bli lågutbildade som vuxna³. Social rapport 2010 visar att risken att ha högst grundskolenivå vid 26 års ålder är åtminstone tre gånger så stor för familjehemsplacerade barn, jämfört med referenspopulationen. Siffror på nationell nivå visar att mellan 55-60 procent av de familjehemsplacerade barnen går ut grundskolan med betyg som gör dem behöriga till vidare studier⁴. Detta kan jämföras med motsvarande siffror som visar att runt 85-90 procent av alla grundskoleelever blir behöriga till nationella gymnasieprogram⁵. Örebro kommun ligger i det lägre skiktet i spannet 85-90 procent behöriga. Uppgifter om andel behöriga *familjehemsplacerade* elever i Örebro kommun finns däremot inte att tillgå på grund av sekretess, men ingenting talar för att andelen behöriga är signifikant högre i Örebro än landet i övrigt.

För att se flödet mellan familjehem och HVB har uppgifter för Örebro kommun tagits fram för de 57 barn i åldrarna 7-14 år som var familjehemsplacerade år 2008. Under följande sexårsperiod har 14 av dessa under någon period varit placerade i HVB. Totalt har dessa 14 vistats drygt elva tusen dygn på HVB fram tills idag. Det är alltså totalt 31 årsplatser, vilket motsvarar ett snitt om 2,2 årsplaceringar i HVB per person. Slår man ut det på alla 57 som var familjehemsplacerade 2008 innebär det 200 HVB-dygn per familjehemsplacerat barn. I Norrköping gjordes en satsning riktad till familjehemsplacerade barn mellan 2010-2012. När satsningen, som går under namnet Skolfam, utvärderades 2014 visade det sig att deras flöden mellan familjehemsplaceringar och HVB låg på en liknande nivå, 186 HVB-dygn per familjehemsplacerat barn för dom som inte fick ta del av Skolfam. Den grupp placerade som ingick i Skolfam-satsningen hade däremot endast 69 HVB-dygn under sexårsperioden 2007-2012.

Utvärderingen av Skolfam i Norrköping indikerar en stor potential att minska antalet HVB-dygn under de familjehemsplacerade barnens uppväxt. Att en familjehemsplacering inte fungerar och resulterar i en omplacering till ett HVB genererar ökade kostnader för Socialförvaltningen men också risk för avbrott i skolgång och ökade svårigheter att uppnå målen i skolan.

För Örebro kommun finns en handlingsplan för placeringar av elever i familjehem/HVB-hem. Handlingsplanen ligger till grund för hur skolan och socialtjänsten ska samverka i de fall ett barn ska placeras på så sätt att byte av skola är nödvändig. Det saknas dock strukturer och rutiner för hur skolan och socialtjänsten säkerställer samverkan som gynnar barnet i de fall en placering inte innefattar byte av skolgång respektive under tiden för en pågående placering. En utveckling av samverkan kring dessa barn är därför av yttersta vikt.

³ Vinnerljung, 2006, *Fosterbarn som unga vuxna*, Socialmedicinsk tidskrift 1/2006

⁴ www.allmannabarnhuset.se

⁵ Skolverket, *Behörighet till gymnasieskolans nationella program för elever som avslutat årskurs 9*. Här avses behöriga till åtminstone yrkesprogrammen, som är den lägsta behörighetsgraden av de nationella gymnasieprogrammen.

Utmaningar i Örebro kommun

Nedanstående utmaningar har identifierats av den förberedande arbetsgruppen som grund för att målgruppen placerade barn bör prioriteras och aktualiseras för en insats.

UTMANINGAR
Placerade barn löper större risk för skolmisslyckanden, vilket i sin tur genererar förhöjda risker för arbetslöshet, psykisk ohälsa, missbruk m.m.
Vi har som kommun ett extra ansvar när det gäller ”samhällets barn” – vi behöver ta det föräldraansvar som åtog av kommunen när barnen omhändertogs och skapa de bästa förutsättningarna för att de ska lyckas. Det kräver extra insatser, i samverkan mellan skolan och socialtjänsten.
Skolan har ett ansvar för varje elevs skolgång. För placerade barn krävs en extra ansträngning för att tillgodose behov och anpassade lösningar där också stöd av och samverkan med socialtjänsten är nödvändig.
Många olika verksamheter och aktörer finns kring ett placerat barn och därmed stort behov av samordning och samverkan, samt kunskap inom och över förvaltningsgränser om olika verksamheters och aktörers insatser.
Personalgrupper som möter målgruppen saknar ibland kompetens kring förhållningssätt och bemötande av målgruppen och dess familjer. Skolan uttrycker svårigheter med kommunikationen kring ett placerat barn.

Evidens och forskning

Nedan presenteras evidens som visar på behovet av att arbeta med målgruppen familjehemsplacerade barn och unga, samt argument för att tillämpa Skolfam som arbetsmodell på målgruppen.

Socialstyrelsen

En rapport från Socialstyrelsen visar att det bara är sex av tio barn i Sverige, som placerats i familjehem före tio års ålder, som går ut grundskolan med gymnasiebehörighet, det vill säga godkänt i svenska, engelska, matematik. Resultatet var ännu sämre för dem som placerats efter att de fyllt tolv år. Även ekonomiskt bistånd i vuxen ålder är betydligt vanligare bland de som varit placerade i unga år. Oavsett vilka aspekter av utbildning, hälsa och uppväxt som jämförs är familjehemsplacerade barn missgynnade på olika sätt. Placerade barn har dessutom sämre fysisk hälsa och lider oftare av psykisk ohälsa än andra barn. Exempelvis har barn och unga i HVB och i familjehem vårdats för självskadehandlingar i betydligt högre utsträckning än andra barn och unga och även dödligheten är nästan fem gånger högre bland de som varit placerade. Bland dessa barn och unga är också läkemedelsanvändningen av psykofarmaka betydligt högre. Slutsatsen Socialstyrelsen drar är att förbättrad samverkan krävs, men framför allt tidiga insatser för att förbättra placerade barns framtidsutsikter.⁶

2010 tog Socialstyrelsen fram en omfattande rapport innehållande analyser av hur utfallet blivit för familjehemsplacerade barn och unga. Bland annat konstateras att de som vuxit upp i familjehem i större utsträckning hamnar i den lägsta betygsgruppen och dessutom oftare

⁶ Socialstyrelsen, 2013, Vård och omsorg om placerade barn, <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18999/2013-3-7.pdf>

”stannar” vid en grundskoleutbildning jämfört med andra barn och unga. De har även bara hälften så stor chans att tillgodogöra sig en högskoleutbildning. Det finns med andra ord ett mycket starkt samband mellan dåliga skolresultat och dystra framtidsutsikter för familjehemsplacerade barn. I vidare analyser konstateras att bara 23 procent av de som växer upp i familjehem och som lämnade grundskolan med låga betyg har klarat sig bra utifrån den definition som tagits fram i rapporten. Slutsatserna är att ”långvarig familjehemsvård i dess nuvarande former har svag kompensatorisk påverkan på utsatta barns framtidsutsikter, inte minst på skolprestationer och utbildning. Detta trots att lagstiftningen i flera decennier markerat att kommunerna har ett särskilt ansvar för placerade barns utbildning. Om samhället vill förbättra framtidsutsikterna för utsatta barn är det sannolikt nödvändigt att ge dem ett kraftfullt stöd under skolgången.” Resultaten pekar också på att insatser för att förbättra utsatta barns skolprestationer, exempelvis för barn som växer upp i samhällets vård, sannolikt är nödvändiga om deras framtidsutsikter ska förbättras.⁷

Skolfam

I Helsingborg genomfördes ett projekt kallat Skolfam med stöd från Socialstyrelsen under 2005 där 25 familjehemsplacerade barn testades för bland annat deras kognitiva förmåga och förekomsten av lässvårigheter, med åldersstandardiserade instrument. Enligt bedömningar som genomfördes av skolpsykolog och specialpedagog visade det sig att tre av fyra elever klart underpresterade i skolan, i relation till sin kognitiva förmåga. Testresultaten användes för att handleda lärare och familjehemsföräldrar samt för att systematiskt ge barnen tillgång till de specialpedagogiska resurser som normalt finns på alla skolor. Vid uppföljande test två år senare hade gruppens medelvärden höjts signifikant på nästan alla test. En replikering av arbetsmodellen genomfördes i Norrköpings kommun under åren 2008-2011. Resultaten bekräftade de slutsatser som framkommit i Helsingborg, det vill säga att barn i familjehem genererar positiva effekter av att få ta del av en arbetsmodell som syftar till förbättrade skolprestationer.⁸

En större utvärdering genomfördes av Skolfam i Norrköping 2012. Utvärderingen visade att barnens förmågor och prestationer i skolan förbättrades efter att de tagit del av satsningen. En högre andel av de som fått insatsen hade betyg som klassificerades som godkända och en högre andel hade även betyg som klassificerades som bra jämfört med kontrollgruppen. De erhöll också mindre resurser från Socialförvaltningen, både under tiden som insatsen pågick som efterföljande år. Även en viss livskvalitetsvinst (beräknat i QALY:s) kunde konstateras.

Utöver Norrköping har Skolfam replikerats till ytterligare 22 kommuner och totalt har 532 familjehemsplacerade barn inkluderats i arbetet. De första 56 barnen har slutat grundskolan och av dem är det 45 som har gjort det med behörighet till övriga studier. Det är 80 procent, att jämföra med 55-60 procent av barnen i samhällsvården som annars blir behöriga till vidare studier i Sverige.⁹

En av de kommuner, utöver Norrköping och Helsingborg, som replikerat arbetsmodellen är Angered. Där konstateras att de familjehemsplacerade barnen efter genomförd satsning klarade sig minst lika bra som andra elever i skolan. Att jobba systematiskt med extra kartläggning och uppföljning av förmågor och behov kan konstateras generera positiva resultat i skolan. Efter två år med Skolfam kan de i Angered se att barnen redan presterar mycket bättre. Därmed följer erfarenheterna i Angered samma mönster som nu också visat sig i

⁷ Socialstyrelsen, 2010, *Social rapport 2010*

⁸ Socialstyrelsen, 2010, *Social rapport 2010*

⁹ Stiftelsen Allmänna Barnhuset, *Skolfam gör skillnad!*, <http://www.allmannabarnhuset.se/2015/09/skolfam-gor-skillnad/>

merparten av de kommuner som arbetar enligt arbetsmodellen Skolfam. Angered framhäver att modellen förvisso kostar en del, men i och med att fler barn klarar grundskolan genereras besparingar på sikt. Framför allt handlar det också om ett etiskt ansvar: om kommunen valt att placera ett barn utanför den biologiska familjens hem har kommunen också ett ansvar för att det går dem väl.¹⁰

Genom samlade erfarenheter från kommunerna som hittills jobbat med Skolfam kan konstateras att de placerade barnen inte är mindre begåvade eller sämre rustade än andra barn, vilket är intressant med tanke på hur mycket sämre det ändå går för dem i skolan. Förklaringen har i många fall visat sig vara ganska enkel: förväntningar. Familjehemsplacerade barn missgynnas ofta av ren och skär välvilja. Det finns en föreställning hos både familjen de bor i och hos lärare och kamrater att man måste gå varligt fram gentemot barnen och inte pressa dem eftersom de har haft det svårt. Mer eller mindre outtalat har man lägre förväntningar på dem och nöjer sig med hyfsade ansträngningar och insatser i skolan.¹¹

Metod för satsningen

Såväl forskning som statistik över nuläget och utmaningar i Örebro kommun visar på att familjehemsplacerade barn behöver prioriteras för att säkerställa gruppens skolgång och framtidsförutsättningar. Skolfam ses därför som en bra arbetsmodell att tillämpa, en modell som dessutom är beprövad och utvärderad. Utöver ett Skolfam-team, bestående av en psykolog och en specialpedagog, behöver en familjehemssekreterare tillsättas. En sådan förstärkning är nödvändig för att Skolfam ska fungera optimalt och den viktiga samverkan mellan skolan och socialtjänsten ska kunna ges utrymme att utvecklas. Utöver förbättrad samverkan är det främsta syftet med att tillämpa Skolfam i Örebro är att öka barnens måluppfyllelse i skolan för att nå behörighet till gymnasiet, men också att generera ett minskat behov av insatser från socialtjänsten.

Målgrupp

Målgruppen för Skolfam i Örebro kommun är barn som placeras i familjehem av Örebro kommun i Örebro kommun inom både kommunens egna familjehem och konsulentstödda familjehem. Totalt omfattar det 51 barn 2014, en siffra som varit tämligen konstant under många år. Totalt kommer satsningen kunna hantera mellan 30-40 barn mellan åldrarna 7-14 år. Totalsiffran innefattar även 15-åringar, men dom kommer inte inkluderas i satsningen på grund av att det inte kommer finnas möjlighet att arbeta med dom i två år innan de lämnar grundskolan. Alla de återstående som faller inom kriterierna för målgruppen kommer erbjudas möjlighet att ta del av Skolfam. Då ett antal oftast faller bort på grund av olika omständigheter bedöms hela gruppen som är av intresse att ta del av satsningen kunna tillmötesgå. Om fler än 40 skulle vara intresserad av att ta del av Skolfam upprättas en väntelista, som i så fall också kan användas som kontrollgrupp för satsningen.

Barnen som kommer erbjudas och inkluderas i Skolfam blir inte utvalda för att de skulle ha särskilda behov, svårigheter eller omständigheter, utan för att de råkar tillhöra en statistisk grupp i samhället, med högre risker för skolmisslyckanden än andra. Det innebär inte att varje individ i den gruppen har en högre risknivå, men sannolikheten för att riskerna finns där är större än för andra barn. Det är viktigt att inte antaganden görs i förväg om att barn i familjehem har varit med om svåra upplevelser, omsorgsbrist eller missbrukande föräldrar, även om sannolikheten för detta rimligtvis är högre än genomsnittet i den här gruppen.

¹⁰ Göteborgs stads nyhetstidning, *Skolsatsning för barn i familjehem ger goda resultat*

[http://www.vartogteborg.se/prod/sk/vargotnu.nsf/1/utbildning.skolsatsning for barn i familjehem ger goda resultat](http://www.vartogteborg.se/prod/sk/vargotnu.nsf/1/utbildning.skolsatsning%20for%20barn%20i%20familjehem%20ger%20goda%20resultat)

¹¹ www.skolfam.se

Sammansättning och organisation

1 ssg psykolog

1 ssg specialpedagog

1 ssg familjehemssekreterare

0,25 ssg projektledare

Förvaltningschefen för Förvaltningen förskola och skola är projektägare för satsningen och ansvarar för att säkerställa projektledare. Skolfam-teamet, som utgörs av psykologen och specialpedagogen, kommer att organiseras under Centralt skolstöd. Familjehemssekreteraren organiseras under Socialförvaltningen och den ordinarie familjehemsgruppen.

Tidsplan

Satsningen genomförs från och med våren 2016 tre år framåt. Satsningen ska därefter implementeras i ordinarie verksamhet, under förutsättning att lyckade resultat uppnås.

Upplägg och metod

Skolfam är ett arbetssätt för att stärka skolresultat i grundskolan för barn placerade i familjehem. Det bygger på principen om samverkan mellan skolan och socialtjänsten för att förebygga misslyckanden i skolan. Skolresultaten står i fokus och arbetet bedrivs därför med skolan som arena och med pedagogiken som verktyg.

Modellen bygger på att barnets och familjehemmets barn- respektive familjehemssekreterare, en psykolog och en specialpedagog tillsammans gör en individuell kartläggning av en elevs förutsättningar att klara skolan. Elevens styrkor och eventuella luckor i svenska och matematik kartläggs. I kartläggningen ingår också bedömning av relationen mellan elev och lärare, bedömning av elevens intellektuella begåvning, kognitiva, sociala och praktiska färdigheter samt elevens känslomässiga status. Kartläggningen utgör sedan grund för en plan som skapas av skolpersonalen, familjehemmet och Skolfam-teamet tillsammans. I samråd mellan skolpersonal, familjehem och Skolfam-team, med hjälp av den samlade erfarenhet som finns runt barnet och de resultat som framkommer genom Skolfam-teamets kartläggning tydliggörs barnets utvecklingsnivå och potential. Utifrån individuella och realistiska förväntningar upprättas stegvisa mål i en plan. Planen ska leda mot målet att eleven ska täppa igen kunskapsluckor, bli optimalt utmanad och nå så höga kunskapsmål som eleven är kapabel till. Det vill säga skapa förutsättningar för en lyckad skolgång. Planen och dess mål följs sedan kontinuerligt upp och förnyas tillsammans med Skolfam-teamet och övriga inblandade, fram till dess barnet går ut grundskolan. För att nå de förväntade målen krävs lyhörd vägledning och för uppgiften anpassat stöd till såväl personal som till familjehem och barnet. Det är viktigt att samtliga inblandade har ett inkluderande synsätt så att barnet får rätt stöd och hjälp inom ramen för det sammanhang det befinner sig, både i sin klass och i familjehemmet. För att säkerställa detta har Skolfam-teamet regelbunden kontakt med skolpersonal och familjehem vid till exempel uppföljningsmöten på skolan, telefonsamtal, mejlkontakt och genom att erbjuda möjlighet till konsultation och handledning.

Utvecklingen i skolan följs noga och de insatser som behövs sätts in för att eleven ska nå målen. Det kan vara allt från specialpedagogik för att starta om från grunden, till att ge mer stimulerande uppgifter på en betydligt högre nivå än vad som läroplanen föreskriver. Efter två år upprepas kartläggningen med samma normerade tester och bedömningsinstrument som användes första gången. Uppföljningen resulterar i att de individuella resultaten kan mätas. Efter de första två åren fortsätter barnens skolgång att följas fram till grundskolans slut med det övergripande målet att eleverna ska ha behörighet till gymnasieskolan.

Då Skolfam är ett komplement till den ordinarie elevhälsan i skolan och till socialtjänstens familjehemsvård är samverkan mellan parterna viktig för att uppnå optimalt resultat av satsningen. Goda relationer behöver upprättas såväl mellan de professionella som med familjehemmet och barnet. Även barnets vårdnadshavare är ofta en betydelsefull samverkanspart, där en konstruktiv relation eftersträvas. Samverkan förväntas leda till ökad förståelse för och utbyte mellan skolan respektive socialtjänstens verksamheter.

För Skolfam finns en tydlig manual kring hur arbetet ska genomföras. En Skolfam-satsning föregås också av en utbildningsdag som genomförs av den organisation för Skolfam som finns nationellt.

Målsättning, effekter och utvärdering

Nedan följer målsättning och förväntade effekter med satsningen, samt en beskrivning av hur satsningen ska följas upp och utvärderas.

Målsättning med satsningen

Målen är att Skolfam ska resultera i att:

- Familjehemsplacerade barn ges förbättrade förutsättningar att klara sin skolgång.
- Fler familjehemsplacerade barnen fullföljer grundskolan och uppnår måluppfyllelsen.
- Fler familjehemsplacerade barn blir behöriga till gymnasieskolan och påbörjar ett nationellt gymnasieprogram.
- Fler familjehemsplacerade barn fullföljer en gymnasieutbildning.
- Fler familjehemsplacerade barn påbörjar vidare studier eller kommer i arbete efter avslutad skolgång.
- Färre familjehemsplacerade barn behöver omplaceras från familjehem till HVB.
- Färre familjehemsplacerade barn är beroende av stöd från Socialtjänstens öppenvård.
- Färre familjehemsplacerade barn är beroende av försörjningsstöd vid vuxen ålder.

För satsningen har följande kvantitativa mål satts upp:

- 80 procent av de familjehemsplacerade barnen som inkluderas i Skolfam uppnår gymnasiebehörighet.
- 80 procent av de familjehemsplacerade barnen som inkluderas i Skolfam undviker omplacering till HVB.

Utöver ovanstående mål förväntas Skolfam även ge effekter på samverkan:

- Utvecklad samordning och samverkan mellan skolan och socialtjänsten, framför allt på en mer verksamhetsnära nivå.
- Ökade möjligheter att ta tillvara erfarenheter och kunskaper kring målgruppen och få förståelse för målgruppens behov av stöd i skolan.
- Tydligare rollfördelning mellan skolan och socialtjänsten kring dessa barn.
- Spillover-effekter på skolornas elevhälsoteam som gynnar samverkan och målgruppens behov.

Utvärdering och uppföljning

För att kunna se om satsningens aktiviteter resulterar i positiva effekter förutsätts att satsningen följs upp från första dagen. Projektledaren i satsningen ansvarar för att datainsamling av valda mått sker samt att delårsredovisning inkommer per april och september, samt en årsredovisning innehållande verksamhet och ekonomisk redovisning vid årets slut. Nedan följer satsningens utvärderingsschema mått som löpande ska följas framgår.

Utvärderingsschema Skolfam

Målgrupp: Barn 7-14 år som är placerade i familjehem av Örebro kommun i Örebro kommun.

80 % av de familjehemsplacerade barnen som inkluderas i Skolfam uppnår gymnasiebehörighet.

80 % av de familjehemsplacerade barnen som inkluderas i Skolfam undviker omplacering till HVB.

Mål	Aktivitet	Aktivitetsmått	Effekt	Indikatorer	Ekonomiska effekter
Familjehemsplacerade barn ges förbättrade förutsättningar att klara sin skolgång.	Genomföra Skolfam enligt modellens manual, innehållande stegen:	Antal barn i satsning.	Antal och andel familjehemsplacerade barn som går om en årskurs i grundskolan.	Andel överåriga i årskurs 9.	M inskat flöde mellan familjehemsplaceringar och HVB-placeringar.
Fler familjehemsplacerade barn fullföljer grundskolan och uppnår målpfyllelsen.	- Introducera barn och familj - Genomför initial kartläggning - Analysera och formulera plan - Uppföljning av individuell Skolfam-plan	Antal barn som nekat deltagande i satsning.	Antal och andel familjehemsplacerade barn som uppnår godkänt på nationella prov i årskurs 3.	Andel överåriga i gymnasieskolan.	M inskat behov av socialtjänstens insatser och öppenvård.
Fler familjehemsplacerade barn blir behöriga till gymnasieskolan och påbörjar ett nationellt program.	- Genomför avslutande kartläggning - Forsatt uppföljning - Avslut inom Skolfam	Antal genomförda initiala kartläggningar.	Antal och andel familjehemsplacerade barn som uppnår godkänt på nationella prov i årskurs 6.	Andel 16-åriga med gymnasiebehörighet.	M inskat behov av extra stödinsatser i grundskolan.
Fler familjehemsplacerade barn fullföljer en gymnasieutbildning.		Antal framtagna Skolfam-planer.	Antal och andel av de familjehemsplacerade barnen som uppnår behörighet till gymnasieskolan.	Andel 7-18 år med HVB-placering.	Färre elever går om årskurs i grundskolan.
Fler familjehemsplacerade barn påbörjar vidare studier eller kommer i arbete efter avslutad skolgång.		Antal uppföljningsmöten.	Antal och andel familjehemsplacerade barn som omplaceras från familjehem till HVB.	Andel 18-24 år med försörjningsstöd.	Färre elever går om årskurs i gymnasieskolan.
Färre familjehemsplacerade barn behöver omplaceras från familjehem till HVB.		Antal genomförda avslutande kartläggningar.	Pedagogisk utveckling enligt Skolfam-kartläggning.		Färre elever i behov av gymnasieskolans introduktionsprogram.
Färre familjehemsplacerade barn är beroende av stöd från socialtjänstens öppenvård.		Antal uppföljningsmöten efter avslutande kartläggning.	Psykologisk utveckling enligt Skolfam-kartläggning.		Färre individer i behov av försörjningsstöd.
Färre familjehemsplacerade barn är beroende av försörjningsstöd.		Antal avslutande möten med barn och familjehem.			

Satsningens siffror och återföring

De totala kostnaderna för satsningen uppgår till 5,6 miljoner kronor för de tre år som satsningen ska pågå. Medlen belastar reservationen för sociala investeringar och utbetalas halvårsvis i efterskott.

<i>Kostnadspost</i>	<i>Halvårskostnad</i>	<i>Årskostnad</i>	<i>Totalkostnad</i>
Anställningar			
100 % psykolog	300 000	600 000	1 800 000
100 % specialpedagog	250 000	500 000	1 500 000
100 % familjehemssekreterare	250 000	500 000	1 500 000
25 % projektledare	58 000	116 500	350 000
Övrigt (lokal, material)	75 000	150 000	450 000
Summa	940 000	1 880 000	5 600 000

Alternativkostnad och förväntat utfall utan satsning

Alternativkostnaden utgör den kostnad som Örebro kommun tvingas stå för om satsningen inte genomförs och om ordinarie verksamhet löper på som tidigare. Det är också den kostnad som investeringskostnaden på 5,6 miljoner kronor, enligt ovan, ska jämföras med.

Om satsningen inte genomförs kommer utfallet för målgruppen se likadant ut även fortsättningsvis. Exempelvis visar statistiken över de familjehemsplacerades flöden mellan familjehem och HVB att om utvecklingen fortsätter kan vi förvänta oss att ungefär 20 HVB-årsplatser kommer behövas för den avgränsade målgrupp som satsningen riktar sig. Kostnaden för det skulle uppgå till minst 18 mnkr under målgruppens uppväxtperiod.

Det är tydligt att målgruppen senare i livet kommer vara i behov av andra insatser från socialtjänsten, eftersom målgruppen har stora överrisker för ogynnsamma utfall.¹²

Utfall	Överrisk, jämfört med referenspopulationen	Antal personer ur Örebro kommuns Skolfam-målgrupp (35 st) som statistiskt förväntas i utfallet
Alkoholmissbruk fr.o.m. 20-årsdagen	4,8 ggr	3
Narkotikamissbruk fr.o.m. 20-årsdagen	6,8 ggr	4
Tonårsföräldraskap	3,8 ggr	1
Allvarlig kriminalitet fr.o.m. 20-årsdagen	7,5 ggr	6
Självmodsförsök efter årskurs 9	6,2 ggr	2
Ekonomiskt bistånd vid 25 år	9,7 ggr	4

Statistiken visar att ett antal personer i målgruppen kommer att hamna i framtida problematik. Socialförvaltningens årliga kostnader för åldersgruppen 20-24 år uppgår till cirka 19 mnkr, vilket främst består av kostnaderna för missbruksvården. Hur stor del av den som avser tidigare familjehemsplacerade finns dock inga uppgifter på, men ovan statistik indikerar att

¹² Socialstyrelsen, 2010, Social rapport 2010

målgruppen för denna satsning åtminstone kommer finnas representerade där. Utöver detta, och inte minst på längre sikt, finns också andra stora kostnader både för kommunen och andra aktörer i samhället, exempelvis kriminalvården och sjukvården. Målgruppen kommer också finnas representerad inom försörjningsstöd, en av tio som varit långvarigt familjehemsplacerade uppbär vid 25 års ålder långvarigt försörjningsstöd. Många har då dessutom med all sannolikhet haft perioder av försörjningsstöd tidigare i livet och merparten av de som har försörjningsstöd vid 25 kommer ha det för lång tid framöver.

Återföring

Ansökan gör totalt anspråk på 5,9 miljoner kronor från reservationen för sociala investeringar. En återföringsplan har tagits fram som visar hur de involverade förvaltningarna, utifrån deras respektive möjligheter till kostnadsreduceringar, ska återföra de ansökta medlen. I återföringen inkluderas även motsvarande fem procent av ansökt belopp för att bekosta utvärdering av satsningen.

Ansökta medel: 5,6 mnkr

Återföring: 5,6 mnkr + 5 % (300 tkr) = 5 900 000 kr

Återföring per förvaltning, samt återföringsperiod:

Socialnämnderna	3 000 000 kr	2018-2023
Gymnasienämnden	600 000 kr	2019-2021
Grundskolenämnden	800 000 kr	2018-2022
Vuxenutbildnings- och arbetsmarknadsnämnden	1 500 000 kr	2021-2025

Kostnadsreduceringar som motiverar denna återföring förväntas uppstå på ett antal olika vis:

Minskat behov av HVB-placeringar i socialtjänsten - Som tidigare beskrivits hade de familjehemsplacerade barnen år 2008 i genomsnitt 200 HVB-dagar under nästföljande sex år, vilket stämmer väl överens med Norrköpings utvärdering. De barn som däremot tog del av Norrköpings Skolfam-satsning hade endast 69 dagar i genomsnitt. Det skulle, applicerat på Örebros satsning, innebära att 12 årsplatser skulle kunna sparas in fördelat under en sexårsperiod. Vad som händer efter den perioden har inte räknats på, men även där bör effekter kunna uppstå. Kostnaden för en placering på HVB-hem är ungefär 900 tkr per år, vilket i så fall skulle innebära en kostnadsreduktion på nästan 11 mnkr. Vi räknar dock lågt här och antar att tre HVB-årsplatser kan undvikas tack vare Skolfam och ger därmed en kostnadsreduktion på 2,7 mnkr.

Minskat behov av öppenvård från socialtjänsten - I Social rapport 2010 har överrisker för ogynnsamma utfall analyserats, vilket beskrivits ovan. Den visar också att motsvarande överrisker ungefär halveras, om man kontrollerar för låga betyg. Skolfam syftar till att avhjälpa de låga betygen och därmed minska överrisken för ovanstående utfall. Risken för missbruk (alkohol eller narkotika) är enligt rapporten ungefär 15 procent för män istället för 2-3 procent för en normalpopulation. Statistiskt bör Skolfam därför kunna skydda ett par personer från missbruk. Dessutom bör problematik av mindre grad kunna minskas. Att målgruppen totalt, med 35-40 individer, minskar belastningen på öppenvården för åldern 20-24 år med 50 tkr per år under en sexårsperiod är förmodligen ett lågt antagande. Det motsvarar ca 3 promille av årsbudgeten och summerar till en kostnadsreduktion på totalt 300 tkr.

Minskat behov av extra stödinsatser i grundskolan – Om målgruppen hade haft samma behov av extra stödinsatser som den genomsnittliga eleven hade de tillsammans gjort anspråk på 20 procent av en specialpedagogisk resurs. Då målgruppen har större svårigheter i sin skolgång upptar de sannolikt också en betydligt större andel av skolans specialpedagogiska resurser. Skolfam syftar till att underlätta skolarbetet och bör därför leda till en minskning av behovet av resurstöd. Å andra sidan strävar Skolfam-satsningen just efter ökat fokus på skolarbetet och man bör därför inte reducera den ordinarie verksamheten särskilt mycket. En minskning med 25 procent av en tjänst kan dock antas vara rimligt efter ett par år, totalt för dessa 35-40 elever, vilket innebär en kostnadsreduktion på totalt 600 tkr under fem år.

Färre elever går om grundskolan - Utifrån statistik kan antas att 7 elever i satsningens målgrupp är överåriga när de går ut årskurs 9. En rimlig målsättning är att 3 av dessa kan stöttas i så stor utsträckning att de inte behöver gå om en årskurs. Ett år i grundskolan kostar cirka 70 tkr och kostnadsreduktionen blir därmed 200 tkr för målgruppen.

Färre elever går om årskurs i gymnasieskolan – Utifrån statistik kan antas att 4-5 elever inom målgruppen går om en årskurs på gymnasiet. Dessa blir förhoppningsvis färre med en Skolfam-satsning. Å andra sidan bör satsningen innebära att ytterligare ungefär tio elever påbörjar gymnasiet överhuvudtaget, varav ett par elever kan tänkas behöva gå om en årskurs. Att fyra färre gymnasieelever går om en årskurs är därför ett rimligt antagande. Ett år i gymnasieskolan antas kosta ca 70 tkr och kostnadsreduktionen beräknas därmed till totalt 300 tkr.

Färre elever till introduktionsprogram (gymnasiet) - Utifrån betygsstatistik kan konstateras att 15 av målgruppens elever inte blir behöriga till gymnasiet. Av dem skulle ett antal ha gått till gymnasieskolans introduktionsprogram, vilket dels är dyrare än ett nationellt program och dels innebär ett extra år innan gymnasiestudierna påbörjas. I enlighet med utvärdering av tidigare Skolfam-satsningar i andra kommuner och analys av statistiken i Social rapport 2010 förväntas ytterligare 6-9 elever bli gymnasiebehöriga, tack vare Skolfam. Därmed behöver inte lika många gå ett introduktionsprogram. Tre elevers kostnad för introduktionsprogram innebär en kostnadsreduktion på ca 300 tkr.

Färre utbetalningar av försörjningsstöd - Med bättre skolresultat skulle, enligt statistiken, andelen långvarigt beroende av försörjningsstöd kunna halveras. Dessutom bör man räkna med att även (eller särskilt) tillfälliga perioder av försörjningsstöd kan undvikas, tack vare bättre skolgång för målgruppen. Det innebär att vi bör kunna räkna med att tre helårsekvivalenter slipper försörjningsstöd under fem år, vilket leder till en kostnadsbesparing på 1,5 mnkr.

Etiska överväganden

Deltagande i satsningen bygger på frivillighet. Några journaler kommer inte föras, men arbetsmodellen ingår dokumentering av plan och mål för individen. Dokumenteringen kommer också användas i utvärderings- och uppföljningssyfte. All information om individen kommer att hanteras i enlighet med gällande sekretessregler och i enlighet med de regler som finns kring insamling för statistikändamål. I utvärderingsrapporter och annat officiellt material kommer endast aggregerad data att presenteras, detta för att bevara individernas anonymitet och säkerställa att ingen individ går att identifiera via materialet. De som tackar ja till att delta i Skolfam kommer även skriva på en samtyckesblankett utformad för arbetsmodellen.

Implementering och uppskalning

Utöver en implementering av det lyckade resultatet ska också en uppskalning av arbetsmodellen ske, det vill säga en tillämpning på fler områden. I nuläget ses följande områden som möjliga för att uppnå en uppskalad version av Skolfam:

- Ensamkommande barn och unga
- Nyanlända barn och unga
- Ungdomar placerade på HVB-hem inom egenregi
- Barn och unga som lever i ekonomiskt utsatta hushåll
- Barn och unga som har pågående insats från Socialförvaltningen och samtidigt inte uppnår godkänt i nationella prov i årskurs 3 eller 6.

Löpande ska erfarenheter och resultat spridas på olika nivåer till stödjande funktioner kring barn och unga.

Susanne Bergström

Förvaltningschef, Socialförvaltningen

Margareta Borg

*Förvaltningschef, Förvaltningen
förskola och skola*

Charlotta Karlsson-Andersson

*Förvaltningschef, Vuxenutbildnings-,
arbetsmarknads- och gymnasieförvaltningen*